

Р.Г. Редько¹, Р.А. Склярів², В.В. Шанайда², В.С. Пуць¹Луцький національний технічний університет¹Тернопільський національний технічний університет ім. Івана Пулюя²**РОЛЬ І МІСЦЕ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В МАШИНОБУДУВАННІ**

У статті розглянуто роль і місце інтелектуальної власності у розвитку машинобудівної галузі. Проаналізовано сучасний стан правового захисту винаходів, корисних моделей та промислових зразків в Україні, визначено їх економічне значення для підприємств. Особливу увагу приділено питанням комерціалізації результатів інтелектуальної діяльності, зокрема механізмів ліцензування, трансферу технологій та партнерства з науково-дослідними установами. Визначено основні проблеми системи інтелектуальної власності в Україні: низький рівень патентної активності у машинобудуванні, складність судового захисту та обмеженість ринку ліцензій. Запропоновано шляхи вдосконалення національної системи охорони прав інтелектуальної власності з урахуванням європейського досвіду. Зроблено висновок, що ефективне використання інтелектуальної власності є ключовим фактором підвищення інноваційного потенціалу й конкурентоспроможності машинобудівних підприємств України.

Ключові слова: інтелектуальна власність, машинобудування, патент, комерціалізація, інновації, нематеріальні активи.

R. Redko, R. Skliarov, V. Shanaida, V. Puts

ROLE AND PLACE OF INTELLECTUAL PROPERTY IN MECHANICAL ENGINEERING

The article examines the role and place of intellectual property in the development of the machine-building industry. The current state of legal protection of inventions, utility models and industrial designs in Ukraine is analyzed, and their economic significance for enterprises is determined. Particular attention is paid to the issues of commercialization of the results of intellectual activity, in particular, to the mechanisms of licensing, technology transfer and partnership with research institutions. The main problems of the intellectual property system in Ukraine are identified: the low level of patent activity in machine-building, the complexity of judicial protection and the limited license market. Ways of improving the national system of protection of intellectual property rights are proposed, taking into account European experience. It is concluded that the effective use of intellectual property is a key factor in increasing the innovative potential and competitiveness of machine-building enterprises in Ukraine.

Keywords: intellectual property, machine-building, patent, commercialization, innovations, intangible assets.

Постановка проблеми. Машинобудівна галузь традиційно є одним з ключових секторів економіки, що забезпечує розвиток промисловості, транспорту, енергетики та оборонної сфери. У сучасних умовах глобальної конкуренції та інтеграції до світового ринку ефективність машинобудівних підприємств дедалі більше залежить не лише від рівня матеріальних ресурсів чи виробничих потужностей, а й від здатності генерувати, захищати та комерціалізувати результати інтелектуальної діяльності. Саме інтелектуальна власність (ІВ) стає одним із ключових чинників інноваційного розвитку та підвищення конкурентоспроможності підприємств.

Мета цієї статті – дослідити роль і місце інтелектуальної власності в машинобудуванні, визначити основні проблеми її правового захисту та перспективи використання в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За останні кілька років в Україні та за кордоном спостерігається зростання інтересу до ролі інтелектуальної власності як одного з ключових факторів інноваційного розвитку, особливо в машинобудівній галузі. Нижче узагальнені основні напрями досліджень та публікацій, що проливають світло на стан, виклики й можливості в цій сфері.

Розглянемо напрями і тренди досліджень.

1. Правове регулювання та стратегічна політика. Проект Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності України: секторальні обговорення з питань винаходів та корисних моделей. В документі аналізуються можливості приєднання України до Європейської патентної конвенції та участі в єдиному патентному суді [1]. Дослідження «Legal regulation of intellectual property issues within technology transfer in Ukraine» аналізує законодавчі пробіли, проблеми трансферу технологій, і як вони впливають на здатність підприємств захищати свої технічні рішення [2].

2. Інтелектуальна власність як економічний ресурс. Стаття «Інтелектуальна власність промислового підприємства як економічна категорія» (НТУУ «КПІ») розглядає ІВ як невидимий актив, що може значно впливати на конкурентоспроможність через патент, корисні моделі, ліцензування [4]. В статті «Сучасний стан ринку інтелектуальної власності в Україні» проведено

аналіз правової, економічної й інституційної складових, з акцентом на те, як ІВ сприяє або гальмує інноваційній активності [5].

3. Комерціалізація, трансфер технологій, ліцензування. Дослідження «Formation of intellectual property commercialization strategies» від ЕЕJET показує аналіз стратегій комерціалізації патентів та корисних моделей, взаємодії з технологічним ринком і трансферу технологій [3]. Публікація «Legal regulation ... technology transfer in Ukraine», також згадана вище, як частина напрямку, який стосується того, як юридично забезпечити передачу технологій з належним захистом і винагородами [2].

4. Проблеми патентування та корисних моделей. З інформаційно-аналітичної довідки Верховної Ради України випливає, що в Україні існує диспропорція між кількістю заявок на корисні моделі та винаходи; процедури корисних моделей часто є менш вимогливими і дешевшими, але це може призводити до захисту технічних рішень з низьким рівнем новизни або винахідницького рівня. Додатково в сучасній законодавчій та економічній практиці звертають увагу на необхідність підвищення якості патентної експертизи та стимулів для винахідників машинобудівної галузі.

Хоч безпосередніх об'ємних публікацій, присвячених саме машинобудуванню й ІВ, не так багато (за наявними джерелами), але загальні дослідження ринку ІВ та комерціалізації технологій мають високу релевантність для машинобудівних підприємств. Наприклад, підприємства машинобудування можуть скористатися стратегіями, описаними в ЕЕJET, для ліцензування або спільних розробок [3]. Також, юридичні дослідження про трансфер технологій (у тому числі з державного сектору) мають пряме застосування у машинобудуванні, яке часто залежить від технологічних рішень, імпортованих компонентів, партнерств, спільних розробок [2].

З огляду публікацій можна зробити такі висновки:

1. Здобутки останніх років показують, що Україна вже має базу законодавства, початки практик та зацікавленість підприємств у захисті ІВ. Але цей потенціал використовується не повною мірою, особливо у галузях, що потребують ресурсів, зокрема як машинобудування.

2. Для машинобудування особливо важливими є: підвищення якості та швидкості патентної експертизи; розвиток механізмів ліцензування та спільного використання технологій; стимулювання міжнародного патентування; інтеграція ІВ-компонентів у освітні програми фахівців машинобудування, щоб інженери могли не лише винаходити, а й розуміти правові та економічні аспекти захисту своїх продуктів.

3. Також виявлені такі прогалини: недостатня статистика за окремими підгалузями машинобудування щодо патентів/корисних моделей, слабка комунікація між науковими й виробничими структурами, перешкоди у трансфері технологій (правові, інституційні, фінансові).

З аналізу останніх досліджень і публікацій можна окреслити такі напрями подальших досліджень у сфері інтелектуальної власності.

Емпіричні дослідження машинобудівних підприємств: аналіз того, скільки винаходів/корисних моделей заявляється, скільки з них реально використовується в продукції, яка частка витрат на ІВ.

Порівняльний аналіз з країнами ЄС щодо життєвого циклу патентів, вартості патентування, ефективності ліцензування в машинобудуванні.

Розробка методик оцінки економічної ефективності об'єктів ІВ саме в машинобудуванні, з урахуванням циклів виробництва, масштабів виробництва, експорту.

Вплив цифровізації (CAD/CAM системи, штучний інтелект, 3D-друк) на типи винаходів/корисних моделей, необхідність оновлення законодавчих понять (наприклад, що вважається новизною чи винахідницьким рівнем).

Таким чином, сучасні дослідження свідчать про те, що інтелектуальна власність у машинобудуванні розглядається не лише як інструмент правового захисту, а й як основа для інноваційної діяльності та економічного зростання.

Викладення основного матеріалу

Щодо ролі і значення інтелектуальної власності в машинобудуванні можна виділити такі основні моменти.

1. Захист технічних рішень: винаходи, корисні моделі, промислові зразки забезпечують юридичну охорону нових технологій, вузлів і механізмів, що створюються на підприємствах.

2. Економічна цінність: інтелектуальна власність формує нематеріальні активи підприємства, підвищує його інвестиційну привабливість і вартість.

3. Інструмент конкуренції: патенти та ліцензії дозволяють машинобудівним компаніям отримувати додаткові прибутки через ліцензування або використання власних технологій у виробництві.

4. Інноваційний розвиток: стимулює впровадження нових технологій, оптимізацію виробничих процесів, створення конкурентоспроможної продукції.

Щодо правових аспектів функціонування системи інтелектуальної власності. Україна поступово наближає національне законодавство у сфері ІВ до стандартів ЄС, зокрема передбачено адаптацію до Європейської патентної конвенції. При цьому існують такі сучасні виклики: затяжні процедури патентування, недостатня ефективність захисту прав у судах, низький рівень патентної культури серед інженерів та підприємців. Важливим завданням є забезпечення балансу між простотою реєстрації об'єктів ІВ (наприклад, корисних моделей) та їх якістю й новизною. Однією із проблем є невизначеність законодавства щодо нових технологій, зокрема питання авторських прав і патентування творів, створених із застосуванням штучного інтелекту: хто є автором – людина чи штучний інтелект, чи як це регулюється на рівні законодавства. Складність, також, виникає з правовою охороною блокчейн-технологій та інформаційних продуктів у цифровому середовищі [6, 7]. Також існують проблеми в ефективному забезпеченні прав: судовий захист, викриття порушень, збір доказів – все це потребує додаткових витрат часу, часто складно довести порушення; в ліцензуванні та трансфері технологій мало практик, інституційна підтримка є досить слабкою.

Тому в останній час в Україні щодо правових аспектів функціонування системи інтелектуальної власності появились нові підходи та тенденції:

- інформаційні технології як інструмент захисту (онлайн-системи подачі заявок, електронні реєстри, цифрові платформи, що спрощують контроль за правами ІВ; блокчейн як технологія, що може забезпечувати незмінність записів, доказ права власності, ідентифікацію творців типу “digital provenance”);

- законодавчі ініціативи щодо зміцнення прав ІВ (Закон України № 2974-ІХ від 15.04.2023 про зміцнення захисту прав ІВ у блоці “винаходи та корисні моделі”; зусилля щодо приєднання або гармонізації з міжнародними конвенціями, стандартами (ЄС, WIPO тощо);

- розвиток управлінських інструментів та політик (моніторинг, діагностика, інтелектуальний аудит, стратегічне управління ІВ на підприємствах; страхування прав ІВ як додатковий механізм захисту.

Важливу роль в розвитку системи інтелектуальної власності відіграє комерціалізація результатів інтелектуальної діяльності. Машинобудівні підприємства можуть використовувати патенти та ноу-хау як джерело доходів через ліцензування, франчайзинг, спільні проекти з університетами та науково-дослідними центрами. Проблемою тут залишається слабка практика оцінки економічної ефективності ІВ та відсутність розвинутого ринку ліцензій в Україні. Успішні приклади (наприклад, Siemens, General Electric) демонструють, що активна патентна політика дозволяє компаніям утримувати провідні позиції на світовому ринку.

Тому на сьогодні для України в сфері ІВ спостерігаються такі виклики і перспективи:

- недостатня кількість заявок на винаходи у машинобудуванні;
- низький рівень фінансування НДДКР порівняно з провідними країнами світу;
- необхідність цифровізації патентних процедур (онлайн-заявки, відкриті бази даних тощо);
- розвиток співпраці «наука–бізнес» для впровадження результатів у виробництво.

Висновки

Інтелектуальна власність відіграє ключову роль у машинобудуванні, оскільки забезпечує правовий захист технічних рішень, формує економічну вартість підприємств і стимулює інновації. Для України важливо створити сприятливі умови для розвитку ринку ІВ, підвищення якості патентної експертизи, вдосконалення правозастосовної практики й активного залучення машинобудівних підприємств до міжнародних систем охорони прав. Реалізація цих завдань сприятиме інтеграції українського машинобудування до глобального інноваційного простору.

Список використаних джерел

1. Національний інститут інтелектуальної власності. Проєкт Національної стратегії розвитку сфери інтелектуальної власності України: винаходи / корисні моделі (2024) (<https://surl.li/njwela>).
2. Shmatkov D., Legal regulation of intellectual property issues within technology transfer in Ukraine (<https://surl.li/zgqdc>).

3. Перерва Р., Євсієв А., Масляк М., Ткачов М., Ткачова Н. Formation of intellectual property commercialization strategies (<https://surl.lt/ijjsyt>).

4. Стаття «Інтелектуальна власність промислового підприємства як економічна категорія» (НТУУ КПІ, 2022) (<https://surl.lt/комсmn>).

5. Стаття «Сучасний стан ринку інтелектуальної власності в Україні» (<https://surl.li/stfesk>).

6. Редько Р.Г. Порівняльно-правовий аналіз законодавства у сфері захисту програмних продуктів у Франції, Німеччині та Україні / Складов Р.А., Шанайда В.В., Редько Р.Г., Четвержук Т.І. // Наукові записки. Серія: Право. 2023. Випуск 14. С. 27 - 39.

7. Редько Р.Г. Порівняльно-правовий аналіз законодавства в області інтелектуальної власності в країнах ЄС та Україні / Редько Р.Г., Складов Р.А., Шанайда В.В. // Міжвузівський збірник «Наукові нотатки». Луцьк, 2023. №75. – С. 9-14.